

IV ve V. Hafta

Yeni Osmanlılar

19. yüzyılda Osmanlı bürokratları ve devlet adamları uzun yıllardır süregelen siyasi, diplomatik ve ekonomik sorunlara çözüm aradılar. Abdülmecid döneminde yenileşme ve ıslahat hareketleri bakımından oldukça önemli adımlar atıldı. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile kanun üstünlüğü prensibi hayata geçirilmeye çalışıldı. Merkezden başlayarak taşraya kadar her kademede açılan danışma meclisleriyle meşveret usulü yaygınlaştırıldı. Fakat Abdülmecid'in yerine geçen Abdülaziz ağabeyi kadar ıslahatçı ve yenilik fikirlerine taraftar değildi. Bu dönemde sadrazamlığa getirilen Âli ve Fuat Paşaların otoriter tutumları Osmanlı tarihinde ilk defa olarak Genç Osmanlılar adında bir cemiyet kurulmasına yol açtı.

Genç Osmanlılar cemiyetinin amacı hükümeti ve icraatlarını kontrol edecek bir idari sistemi yani Meşrutiyet idaresini kurmak ve böylelikle siyasi iktidarın paylaşılmasını kurumsallaştırarak bir kuvvetler ayrımı sağlamaktı. Kuvvetler dengesi yürütmeyi meclise karşı sorumlu tutarak elde edilecekti.

Cemiyet üyeleri Osmanlı Devleti'nin eski gücüne ulaşması için Batı tarzı demokratikleşme hareketlerine ihtiyaç olduğuna inanmışsa da bu düşüncelere bizden bazı değerlerin katılması gerektiğini savunmuşlardır. Carter Findley siyasi bir amaçla yola çıkmalarına rağmen genç Osmanlıları siyasi bir hareketten çok kültürel bir hareket olarak tanımlar. Üyelerinin büyük bir kısmı devlet memuru olan Genç Osmanlılar Meşrutiyet idealini gerçekleştirilmeden dağılsalar da yazdıkları makalelerle ve şiirlerle hürriyet, hukukun üstünlüğü, eşitlik gibi fikirlerin yayılmasını sağladılar.

Özellikle Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin eserleri kendilerinden sonra gelecek İttihad ve Terakki Cemiyeti üyeleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularına ilham kaynağı oldular.

Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili iki farklı anlatım vardır. Birincisi cemiyetin İstanbul'da Namık Kemal'in de katıldığı bir kır gezisinde diğeri ise Ahmet Beyzade Mehmet Bey'in evindeki toplantıda kurulduğu yönündedir.

Bilgi kargaşası Kaya Bilgegil tarafından çözümlenmiş, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin aslında Avrupa'da kurulduğu (1867) ve Belgrad ormanındaki toplantıda teşkil edilen cemiyetin Fransızca "misyon" anlamında "meslek" adını taşıdığı tesbit edilmiştir.

Cemiyetin kurucuları olarak Suphi Paşazade Ayetullah Bey, Namık Kemal, Mir'at sahibi Refik Bey, Necip Paşa torunu ve Sağır Ahmed Beyzâde Mehmed Bey ve arkadaşları Menâpîrzâde Nûri ve Kayazâde Reşad beyler gösterilmektedir. Nuri Bey ve Reşat Bey eğitim gördükleri Mızıka-ı Hümayun'da tanışmıştı. Daha sonra her ikisi de Meclis-i Vala tercüme dairesine girdiler ve burada Ayetullah Bey ve Mehmet Bey'le tanıştılar. Mehmet Bey, Nuri ve Reşat Beylere inkılap fikrini aşıl原因an kişiydi. Bu gruba Namık Kemal de dahil olunca cemiyetin çekirdek kadrosu ortaya çıkmış oldu.

Ancak bunların, herhangi bir siyasî programa sahip olmaktan ziyade genelde bilhassa gazeteler üzerindeki sıkı denetimi ve bunların kapatılması sebebiyle Âlî Paşa'ya karşı duydukları hoşnutsuzluğun etkisiyle bir araya geldikleri düşünülmektedir. 1867 Haziranında Veli Efendi çayırındaki toplantıda alınan karar doğrultusunda hükümet toplantı halindeyken Bâbîâli'yi basma, Sadrazam Âlî Paşa'yı öldürüp yerine o sıralarda Trablusgarp valiliği yapan Mahmud Nedim Paşa'yı getirme hazırlığı içinde buldukları hususu, bu durum karşısında telâşa kapılan cemiyet mensuplarından Subhipaşazâde Âyetullah Bey'in kararı ifşa etmesi üzerine ortaya çıkmıştır.

Ciddi bir hazırlık içinde olmadıklarının yanı sıra niyetlendikleri işin uygulanma kabiliyetinin de bulunmayan bu suikast planını, başlatılan kovuşturma sayesinde arşiv belgeleri ışığında takip edilebilmektedir. Hadisenin öğrenilmesi üzerine Mehmed, Nûri, Reşad beyler yurt dışına kaçmak zorunda kalmış ve daha sonra gıyaben idama mahkûm edilmiştir.

Carbonari cemiyeti örnek alınarak örgütlenen Genç Osmanlılar'da her üyenin cemiyete giriş sırasına göre bir numarası vardı. Genç Osmanlılar Cemiyeti'ni kuran bu gençler varlıklı ailelere mensup bir kısmı yurtdışında iyi bir eğitim görmüş, Avrupa'nın siyasi fikir hareketlerinden haberdar olmuş ve Avrupalı pek çok düşünürün fikirlerinden etkilenmiş, yabancı dil bilen yenilik fikirlerine inanmış insanlardı. Zamanla cemiyetin üye sayısı 245'e çıktı ve Şirvanizade Rüştü, Zaptiye Nazırı Mustafa Asım, Mithat Paşa gibi önemli isimler cemiyete katıldılar. Hatta veliaht Murat ve Abdülhamit de cemiyetin fikirlerine sıcak bakmaktaydı. Genç Osmanlılar denince akla ilk gelen isimler bir hürriyet aşığı Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi'dir.

Bu dönemde cemiyet üyelerinin geleceklerini belirleyen 2 önemli olay vardır. Bunlardan ilki;

Osmanlı İmparatorluğunun bekası meselesinin bir kez daha gündeme getiren Girit Adasından ciddi bir isyanın başlaması,

İkincisi ise

Mısırlı bir Osmanlı paşası olan Mustafa Fazıl Paşa tarafından sultana hitaben yazılmış meşruti reform talep eden bir mektubun yayımlanması olmuştur.

Bir süre sonra Paris'te bulunan Mustafa Fazıl Paşa'nın çağrısı ile Avrupa'ya giden Yeni Osmanlılar üyeleri orada çalışmalarına devam ettiler. Giderken maddi yardımın devam edeceğini söyleyen Mustafa Fazıl Paşa Mısır hidivliği ihtimali belirince Hürriyet'in kapatılmasını emretti. Böylelikle Genç Osmanlılar maddi destekten mahrum kaldılar.

Ziya Paşa Hürriyet'i kendi imkanlarıyla çıkarmaya devam etti. Mehmet Bey Cenevre'de İnkılap gazetesini çıkarmaya başladı. Genç Osmanlılar Avrupa'nın farklı ülkelerine dağılmıştı. Görünüşte cemiyet mevcuttu ama gerçekte cemiyet darmadağın olmuştu. Cemiyet üyeleri arasında iç çatışmalar başlayınca Namık Kemal bazı devlet adamlarının aracılığıyla Âli Paşa ile barışarak 1870 yılı sonlarında İstanbul'a döndü. 1871 yılında ise Âli Paşa ölümünden sonra çıkan genel affı fırsat bilen her şeyin yoluna gireceğini ümit eden Genç Osmanlılar birer birer İstanbul'a döndüler. Yalnızca Mehmet Bey ve Âli Paşa'nın ölümünden sonraki rejime güvenmeyen Ali Suavi geri dönmediler.

Dağılmış cemiyetin İstanbul'a dönen üyeleri daha sert ve daha otoriter bir Abdülaziz yönetimiyle karşılaştılar. Cemiyet üyeleri, birbirlerinden kopmuş bazıları taşra memuriyetlerini kabul ederek ülkenin farklı coğrafyalarına dağılmıştır. Cemiyetin üyelerinden kalemi bırakma niyetinde olmayan küçük bir grup ise çok geçmeden seslerini duyurma arayışı içine girdi. Namık Kemal; Nuri Bey, Reşad Bey ve İstanbul'da olan Ebüzziya Tevfik ile birlikte İstikbal adıyla bir gazete çıkarmak üzere harekete geçti. İstenilen izin verilmeyince bir mizah ve haber gazetesi şeklinde yayımlanan İbret gazetesini kiralayan grup, 13 Haziran 1872 tarihinde gazeteyi çıkarmaya başladı. Daha sonra da ilk sadâretinden (Temmuz 1872) itibaren önder kabul ettikleri Midhat Paşa'nın etrafında toplanmaya başladılar. Yurt içinde Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve V. Murad'ın tahta çıkarılmasıyla (30 Mayıs 1876) gelişecek olan siyasî hadiselerde ve bir anayasa ilan edilmesi aşamasında (23 Aralık 1876) tarihsel rollerini oynamaya devam ettiler.

Kaynak:

Ahmet Bedevi Kuran, , İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler ,İstanbul 1945

Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1993

Carter Findley, Modern Türkiye Tarihi, İstanbul, 2012

E. Z Karal, Osmanlı Tarihi, Ankara 2003.

Ebüszziya Tefvik, Yeni Osmanlılar Tarihi, İstanbul 1973

Kaya Bilgegil, "Türkiye'de Bazı Yeni Osmanlılarla Yeni Osmanlı Taraftarlarının Bir Millet Meclisi Kurma Teşebbüsü", 50. Yıl Armağanı: Genel Konular, Erzurum 1973, II, 341-401;

Kaya Bilgegil, Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar, Ankara 1976.

Kemal Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti", DİA, 43, 2013, s.320-433.

Sina Akşin , Türkiye Tarihi, İstanbul 1995

Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, İstanbul 2012.